

**PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KARÁNAK
DOKTORI ISKOLÁJA**

KULCSÁR GABRIELLA

***AZ ISKOLAI ÁMOKFUTÁSOK ETIOLÓGIÁJA ÉS A PREVENCIÓ
LEHETŐSÉGEI***

Doktori értekezés tézisei

TÉMAVEZETŐ DR. KORINEK LÁSZLÓ
egyetemi tanár,
az MTA rendes tagja

PÉCS 2014

A KUTATÁSI TÉMA VÁLASZTÁSÁNAK INDOKA, HIPOTÉZISEK ÉS CÉLKITŰZÉSEK

I. A témaválasztás indoka

2009 őszén Freiburgban kutattam a Max Planck intézetben, amikor egy koradélutáni órában érkezett a hír, hogy egy fiú több lövést is leadott szülővárosom egyetemén az egyik tanóra alatt, amelynek következtében egy áldozata életét vesztette és többen súlyosan megsebesültek. A tragédia mélyen érintett, mert arról az intézményről volt szó, ahol a szüleim sok éven át dolgoztak, és ahova számos barátom és ismerősöm járt. Az esetet követő hetekben megfogalmazódott bennem a gondolat, hogy az iskolai ámokfutások témáját dolgozzam fel doktori disszertációmban. Úgy éreztem, tartozom ezzel a városomnak és az áldozatoknak. Tisztában voltam vele, hogy hazai szakirodalom alig fellelhető ebben a témában, így tudományos szempontból is kitölthetek egy még meglévő rést a hazai kriminológiában. Annál is inkább, mert az ámokfutások a jogi és szociológiai dilemmák mellett számos lélektani kérdést is felvetnek, amelyek interdiszciplináris megközelítésére kettős – jogász és pszichológus – identitásomnak köszönhetően képesnek éreztem magam.

E konkrét indokokon túl egy további motivációm is volt: az ősi emberi kíváncsiság, hogy megismerjek valamit, ami titokzatos, megdöbbentő és félelmetes. Sokan megállapították már, sőt magam is erről írtam jó néhány éve a szakdolgozatomat, hogy az embereket, sőt a mesék formájában már a kisgyermekeket is vonzza a krimi, a rejtély, a borzongás. De mi lehet ennek az oka? Van, aki szerint a tiltott vágy, hogy magunk is hasonló dolgot műveljünk, és e történeteken keresztül éljük ki azt áttételesen. A magyarázatot nem ebben találom. Szerintem e történetek ereje, legyenek azok valóságosak vagy kitaláltak, megmagyarázhatatlanságukban rejlik, amely néha megoldódik a végkifejletben (ez történik a mesékben és a krimikben), de előfordul, hogy nem (többek között a horrorfilmekben és sokszor a valóságban). Ezért figyelhető meg az, hogy az utóbbiak még sokkal tovább foglalkoztatnak minket, mint a világos befejezéssel záruló mesék és krimik. „A titokban szökken szárba a csábítás, az értelemnek ebben a lassú, brutális kimerítésében...” – írja *Jean Baudrillard* „*A halál Szamarkandban*” című esszéjében. Az ámokfutás olyan történet, amely kikerülhetetlen és elfelejthetetlen bárki számára, aki hall róla, mivel brutalitásával bepillantást enged az emberi lélek útvesztőinek legsötétebb zsákutcáiba, anélkül azonban, hogy az e zugokhoz vezető utat megmutatná. Látjuk a borzalmat, de nem tudjuk, miért történt. És e titok nem hagy minket nyugodni, csábít a megoldásra. E csábítás destruktívvá váló erejéről szól *Dürrenmatt* kisregénye, „*Az ígéret*”, ahol a főhős nyomozó egész karrierjét, sőt bizonyos értelemben az

életét is feladja egy gyilkosság felderítése érdekében. E csábításnak estem én is rabul, amikor a magyarországi eset után először tettem fel magamnak a kérdést, „Miért?”. Nem állítom, hogy olyan válaszokkal tudok szolgálni, amelyek az olvasót örökre megóvják a hasonló kísértésektől, mert maradtak még titkok. De talán el tudok búcsúzni e témától úgy, ahogy egy krimi tesz le az ember: nem elfelejtve a bűn tragikumát, de valamiféle megnyugvást találva.

II. A kutatás hipotézisei és célkitűzései

Miközben az Amerikai Egyesült Államok az ezredfordulóra jelentős sikereket ért el a fiatalok által elkövetett erőszakos bűncselekmények visszaszorításában, egy sajátos cselekménytípus, az ámokfutás, különösen annak iskolai formája addig soha nem látott kiugrást mutatott, mozgósította a médiát, a politikusokat, az ország elméleti és gyakorlati szakembereit. Akkor még nem volt világos, hogy új jelenséggel állunk-e szemben, amelyet korunk termelt kihívásként a társadalom számára, vagy egy régi fenomén modern köntösbe bújt változatával. Mára egyértelművé vált, hogy az ámokfutások gyökereinek kutatása a középkorba, az Indiai-óceán szigetvilágába repít minket vissza, ahol már több évszázaddal ezelőtt megfigyeltek és leírtak a maihoz hasonló viselkedésmódokat a malájoknál. Az összefüggés azért nem merült fel azonnal, mivel az európaiak és amerikaiak sokáig úgy gondolták, hogy az ámokfutás kultúrához kötött jelenség annak ellenére, hogy elszórt esetek a nyugati kultúrában is előfordultak a múlt század elejétől kezdve.

Bár *ritka jelenségről* van szó, *következményeinek súlya* indokoltá teszi a kiemelt szakmai figyelmet. Egyértelműen látható, hogy nem csupán az áldozatok, illetve családjuk, hanem a kisebb és nagyobb közösség, a város, sőt – talán nem túlzás ezt állítani – az adott ország is traumát szenved egy ámokfutás hatására. Bár az ilyen rettenetes esemény erősíti az összefogást, ugyanakkor jelentősen rontja az emberek általános biztonságérzetét, főként az áldozatok jellemzően nagy száma és véletlenszerű kiválasztása miatt. Az egyéni tragédiákon túl a *közösség traumája* is minden esetben felmerül, és nehezen múló örökségként terheli a kollektív emlékezetet.

Ha ámokfutást hajtanak végre valahol, mindig két, egymással szorosan összefüggő kérdés hangzik el: mi a magyarázata a cselekménynek, illetve mit tehetünk, hogy a jövőben elkerülhetőek, megelőzhetőek legyenek a hasonló esetek.

Különösen élesen merül fel e két kérdés az ámokfutások speciális iskolai változatánál. Az *oktatási intézményekben elkövetett ámokfutások* a társadalom tagjainak kiemelt figyelmét és ijedelmét váltják ki, mivel a társadalom legfontosabb értékei, a *védetlen gyerekek kerülnek veszélybe*, amelyet külön súlyosbít az a tény, hogy egy *társuk az elkövető*, aki maga is

hasonlóan fiatal, és a *helyszín az iskola*, amelynek a feladata az oktatás mellett a gyermekek védelme és fejlődésének biztosítása. Ehhez járul hozzá, hogy a lövöldözések általában olyan *vidéki városokban* történnek, ahol a bűnözési ráta messze elmarad a nagyvárosok fertőzött területeitől, tehát ezen a tágabb szinten is megrendül a biztonságba vetett hit. Az iskolai ámokfutók által kilőtt lövedékek a társadalom eleve nébe találhatnak, a közösség ezért a túlélés és a sérülések gyógyítása érdekében ezekre az esetekre összpontosítja erőforrásait. *Törekvésem, hogy kutatásommal e megértési és gyógyítási folyamat részesévé váljak.*

Munkámmal *több hipotézist* kívánok igazolni, amelyek egyrészt a téma tudományos feldolgozásának nehézségeit, másrészt tartalmi megállapításokat fogalmaznak meg. *Első* közülük, hogy *az ámokfutások problémája elhanyagolt területe a hazai kriminológiának, magyar nyelvű szakirodalom szinte alig lelhető fel ebben a témakörben.*

A *második* hipotézisem, hogy *a nyugati kultúrákban a múlt század utolsó évtizedeitől egyre gyakoribbá váló ámokfutások szoros rokonságot mutatnak a középkorban leírt maláj „amuck” jelenséggel.*

Harmadik feltevésem, hogy *sem a modernkori ámokfutásnak, sem iskolai változatának nem létezik egységesen kimunkált kriminológiai fogalma a szakirodalomban.*

Ezt a helyzetet bonyolítja – és egyben *negyedik* hipotézisemet képezi –, hogy *a jelenség elnevezéséről is hiányzik a szakmai konszenzus.* Az erről szóló vita napjainkig nem jutott nyugvópontra.

Ötödik feltételezésem, hogy *az ámokfutások történetei mögött nincs egyetlen megismerhető igazság és az oksági tényezők komplex hálózata rajzolódik ki: az esetek egymással számos különböző módon rokonok, de az okoknak nincs olyan közös halmaza, amelyről biztosan kijelenthető, hogy minden egyes ámokfutás hátterében fellelhető.*

Hatodik hipotézisem, hogy *az ámokfutások és az öngyilkosságok összefüggései alapján párhuzam vonható a preszuicidális szindróma és az ámokfutásokat megelőző lelkiállapot között.*

A *hetedik* tétel az előzőre épül. Eszerint *az iskolai ámokfutók nagy része olyan fokozottan vulnerábilis személy, aki a pszichoszociális fejlődéssel együtt járó serdülőkori krízis alatt akcidentális krízist is megél, és e krízismátrix az identitás-válság olyan mértékű elmélyülését eredményezi, amely a végső összeomlás felé hajtja.* E folyamat egyik meghatározó eleme *a kommunikációs zavar, amely az elkövető életének minden szintjén akadályozza a segítségkérés és –nyújtás lehetőségét.*

Nyolcadik, hogy a média ámokfutásokról szóló, szenzációt hajszoló híradásai komoly rizikófaktort jelentenek a további ámokfutások kialakulásában.

Utolsó feltevésem, hogy Magyarországon egyelőre hiányzik az oktatási intézményekben egységesen alkalmazott prevenciós rendszer az ámokfutások és egyéb krízishelyzetek elkerülésére.

Hipotéziseim vizsgálatán túl fontosnak tartom az *induktív, empirikus megközelítés* alkalmazását is. Ezt az esetek alacsony száma és heterogenitása indokolja, amely a kutatók számára veszélyessé teszi az általánosítást, egy *esettanulmány* viszont magában hordozza az új összefüggések és aspektusok felfedezésének lehetőségét.

Értekezésem célja az eddig elmondottak alapján a tárgykörre vonatkozó külföldi szakirodalom átfogó áttekintése, értékelése és megismertetése a magyar kriminológiai szakma képviselőivel, az iskolai ámokfutások terminológiai és definiálási nehézségeinek feloldása, a cselekmény rizikófaktorainak egységes rendszerbe foglalása, amelynek keretében különös figyelmet szentelek a hipotézisekben megfogalmazott felvetéseknek az öngyilkosságok, a krízis, a kommunikációs deficitek és a média szerepéről. Célkitűzésem továbbá egy magyarországi eset részletes elemzése és a magyar oktatási rendszerre szabott gyakorlati prevenciós ajánlás megfogalmazása. Reményeim szerint a jelenséghez vezető folyamatok megértése és a megelőzés lehetőségeinek feltárása az iskolák biztonságosabbá válásán túl a bűnözési félelem csökkenésével is járhat.

A KUTATÁS MÓDSZEREI, AZ ELVÉGZETT VIZSGÁLATOK, ELEMZÉSEK

Az iskolai ámokfutások ritkaságára, heterogenitására és a kialakulásukban szerepet játszó faktorok komplexitására tekintettel kétféle megközelítést alkalmaztam kutatásomban. A *klasszikus deduktív, a hipotézisek elvetésére vagy igazolására szolgáló megoldást ötvöztem az induktív, felderítő úttal*, mert célom meglévő feltevéseim ellenőrzésén túl új információk, összefüggések feltárása volt. Az értekezésemhez felhasznált szakirodalom hozzávetőlegesen 80%-a idegen nyelven íródott.

A *deduktív gondolkodásmód* uralkodik az ámokfutások történeti fejlődéséről, definiálásáról, etiológiájáról illetve megelőzéséről szóló fejezetekben, amelyekben a *szakirodalom* áttekintése, elemzése, értékelése és a feldolgozott információk rendszerezése *deskriptív, kritikai és összehasonlító módszerrel* történik.

Az ámokfutások *eredetével* foglalkozó fejezetben középkori és újkori források segítségével világítom meg e bűncselekmény-típus történeti gyökereit. Ebben a részben térek ki az *etimológiai* kérdésekre, valamint a jelenség körül kialakult *terminológiai vitákra* megfogalmazva saját álláspontomat az elnevezésbeli dilemmákról.

A *fenomenológia, a definiálás és fogalmi elhatárolás* köré szerveződő fejezetben antropológiai, pszichiátriai és kriminológiai megközelítést alkalmazva értékelem a jelenséget. Ennek keretében a leíró, a kritikai és az összehasonlító módszer segítségével:

- a) ismertetem az ámokfutások antropológusok által leírt jellegzetességeit és folyamatát,
- b) elemzem a pszichiátriai és orvostudományi megközelítést az elmúlt évtizedekben lezajlott paradigmaváltások tükrében,
- c) bemutatom és rendszerbe foglalom az ámokfutások legfontosabb kriminológiai definícióit és a fogalom-elhatárolási kísérleteket,
- d) megalkotom az iskolai ámokfutás definíciójának saját változatát, valamint
- e) fogalom-elhatárolást végzek, amelynek keretében az ámokfutókat a terrorista cselekmények, illetve a sorozatgyilkosságok elkövetőivel hasonlítom össze.

Az *iskolai ámokfutások lehetséges okainak* rendszerszemléletű feltárására az értekezés negyedik fejezetében kerül sor. A *szakirodalmi feldolgozás mellett* a fegyverekhez való hozzáférés bemutatásánál *jogforrás-elemzést* is alkalmazok, amely a vonatkozó joganyag leírásán túl, mivel az önmagában nem árul el semmit a normák valósághoz való viszonyáról, *kritikai elemzést is* tartalmaz. E részben:

- a) vázolom a rizikófaktorok többszintű rendszerét,

- b) elemzem az egyéni kockázati tényezőket, amelynek keretében részletezem a mentális zavarok, állapotok, negatív életesemények, a személyes érdeklődési kör és az öngyilkossági krízisek iskolai ámokfutásokkal mutatott összefüggéseit,
- c) megvizsgálom a családi rendszerre jellemző működésmódok és az ámokfutások kapcsolatát,
- d) bemutatom a kortárs-közösség és az iskola lehetséges szerepét a bűncselekményhez vezető folyamatban,
- e) áttekintem a társadalmi szintű befolyásoló faktorokat, ezen belül elsősorban a médiában megjelenő erőszak-ábrázolás, valamint az önmérsékletet nélkülöző hírközlés kockázatait, illetve a fegyverek kultúrában betöltött szerepének és szabályozásának relevanciáját az ámokfutások számának alakulásában, különös tekintettel az amerikai és a magyar viszonyok különbségeire.

Induktív, felderítő megközelítést alkalmaztam empirikus kutatásomban, amelynek eredményeiről értekezésem ötödik fejezetében számolok be. Vizsgálatom első részében definícióm kritériumait alapul véve gyűjtöttem össze a világon történt iskolai ámokfutások legfontosabb adatait 1970-től kezdődően, amelyeket 13 változó mentén rendszerezek és analizálok leíró statisztikai módszerekkel, elsősorban kvantitatív elemzéssel.

Empirikus kutatásom második nagy egysége egy adatvédelmi okok miatt nem megnevezhető magyarországi eset *kvalitatív feldolgozása jogi és pszichológiai szempontból* elsődleges források: bírósági ügyiratok, hang- és kamerafelvételek felhasználásával, a *dokumentum-elemzés* módszerével.

Disszertációm záró egységében tárgyalom a *megelőzés* lehetséges útjait ismét a *dedukció módszerével* áttekintve a legfontosabb *külföldi prevenciók ajánlásokat és modelleket*, amelynek alapján három időbeli szinten körvonalazom a megelőzési és beavatkozási formákat:

- hosszú távon,
- rövid távon - veszélyjelek felmerülése esetén,
- illetve egy esetleges ámokfutás megkezdődése után, amikor már nem a megelőzésre, hanem a sikeres intervencióra, a károk minimális szinten tartására kell törekedni.

Az általános áttekintés mellett a *magyar viszonyok specialitásait, a hazai problémákat* is felmérem, és *ajánlásokat fogalmazok meg* a sikeres megelőzés elősegítésére.

A KUTATÁS TÉZISEI ÉS HASZNOSÍTÁSUK LEHETŐSÉGEI

Kutatásom eredményeit és hasznosítási lehetőségeit értekezésem fejezeteinek mentén haladva, hipotéziseim ellenőrzésének külön figyelmet szentelve mutatom be.

I. Bevezető gondolatok

Dolgozatom bevezető fejezetét téziszüzetem első két része foglalja össze, amely gondolatokra ezért újból nem térek ki. Fontosnak tartom azonban e helyen említeni első hipotézisem ellenőrzésének eredményét. A szakirodalom áttekintésekor megbizonyosodtam feltételezésem helyességéről, miszerint *az ámokfutások problematikája rendkívül szűk szakirodalmi bázissal rendelkezik hazánkban*. Értekezésemmel igyekeztem hozzájárulni eme űr betöltéséhez egyrészt *az idegen nyelvű, elsősorban angol és német szakmai anyagok lényeges pontjainak magyar nyelvre való átültetésével*, másrészt *empirikus vizsgálatom eredményeivel*.

II. Az ámok eredete és terminológiája

1. Az ámokfutások jelenségéről először az indiai partvidéken hajózó portugálok készítettek hitelesnek tekinthető leírásokat a XVI. században, akik főként a maláj kultúrkörhöz kötötték e magatartást. Már a kezdetektől két forma vált ismertté: a harci és az individuális variáns. Feltehetőleg a militáns változat létezett elsőként, és ennek mintájára alakult ki a hétköznapi megjelenő egyéni típus. A középkori források elemzése megerősítette feltevésemet, hogy néhány eltéréstől eltekintve *az ámokfutások évszázadokkal ezelőtti és mai formája szoros rokonságot mutat* annak ellenére, hogy kezdetben a maláj jelenséget kultúrspecifikus szindrómának tartották. Ez a szemlélet mára nagyrészt megváltozott. *A maláj és a modernkori forma közötti legfontosabb hasonlóságok a következők*. Az ámokfutók:

- szinte kizárólag férfiak,
- részben vagy teljesen véletlenszerűen választják ki áldozataikat,
- az esetek nagy részében saját életükre és biztonságukra tekintet nélkül követik el cselekményüket,
- nem impulzív aktusként hajtják végre tettüket, azt rövidebb-hosszabb visszavonulás, előkészület előzi meg,
- a külvilág számára kiszámíthatatlan pillanatban kezdik meg ámokfutásukat annak ellenére, hogy bizonyos előjelek figyelmeztetőek lehetnek.

A legjelentősebb különbség, hogy a középkori maláj társadalomban számoltak az ámokfutásokkal, és – ellentétben a mai társadalmakkal – természetesnek találták bekövetkezésüket. „Ne tedd, de ha mégis odáig jutsz, akkor a megfelelő szabályok szerint hajtsd végre” – így lehetne jellemezni a közösség hozzáállását a jelenséghez. A társadalom tagjai nem akartak olyan helyzetbe kerülni, hogy ez legyen egyetlen kiútjuk, de tisztában voltak vele, hogy bizonyos szituációkban nincs számukra más lehetőség. Az ámokfutások léte elfogadott, „forgatókönyve” pedig mindenki számára ismeretes volt, és megpróbálták felkészülni az ellene való védekezésre. Magát az „ámok” szót sem csupán a jelenség leírására, hanem hangosan kiabálva vészjelzésként is alkalmazták. A gyarmatosítók megjelenésével az ámokfutások kezelése fokozatosan megváltozott. Az idegen hódítók bűnözőkként tekintettek az elkövetőkre, és ha életben maradtak, minden esetben bíróság elé állították őket. Ezzel együtt is jellemző maradt azonban, hogy a társadalom pszichopatológiaként tekintett e magatartásra, és az ámokfutókat végül pszichiátrián helyezték el.

A XX. század második felétől a jelenség egyre nagyobb számban jelent meg az amerikai és európai társadalmakban, de mivel a nyugati emberek az ámokra úgy tekintettek, mint speciálisan a maláj kultúrkörhöz tartozó jelenségre, sokáig nem vették észre a párhuzamokat a saját közösségükben tapasztalt esetekkel.¹ Mára be kellett látnunk, hogy az ámokfutás nem kultúrafüggő jelenség, és a nyugati társadalmaknak is egyre elkerülhetetlenebbül részévé válik. E felismerés azonban nem eredményezte azt, hogy a malájokhoz hasonlóan természetesnek tekintsük ezeket az eseményeket annak ellenére, hogy a média tudósításainak köszönhetően már kialakult a „forgatókönyvük”. Az ámokfutás megközelítésének kulturális különbségéből fakad az a következmény is, hogy a malájok az elkövetőket a harci formánál hősöknek, az egyéni formánál mártíroknak tekintették, a mai világ viszont az ámokfutást egyértelműen bűncselekménynek tartja.

2. *Napjainkig problémát jelent a dolgozat tárgyául választott magatartás tudományos terminológiájának kialakítása.* Az egységes elnevezés hiánya már a középkori leírásoknál megfigyelhető volt. Az „amouco” vagy „a-muck” kifejezések mellett alkalmazták a „guaniço”-t is, amelynek gyökere a maláj „ganas” szó, jelentése „ember-gyilkos”. Egy harmadik megnevezéssel is találkozhatunk a korai beszámolókból: a „chaver”-rel, amely a maláj „shāvurra” („készen a halálra”) és shāvurravan („valaki elszánt arra, hogy harcolva haljon meg”) kifejezésekből ered. Az „amouco” szó eredete nem ennyire egyértelmű, több lehetőség is felmerül. Elképzelhető, hogy a szankszrit „amökshya”-ból alakult ki („amit nem

¹ Saint Martin, Manuel L.: Running amok: A modern perspective on a culture-bound syndrome. Primary Care Companion to The Journal of Clinical Psychiatry 1999/1. 66-67. o.

lehet elszabadítani”), egy másik elmélet szerint viszont a maláj „mengamok” szóból származik, amelynek jelentése „dühösen, mindenre elszántan borzalmas támadást indítani”. A kezdeti kifejezések sokszínűsége ellenére a XVII. századra már egyértelműen az „ámok” és ennek változatai terjedtek el a szóhasználatban.

Amíg az ámokfutást kultúra-függő jelenségnek tartották, és ekként vizsgálta az antropológusok és pszichiáterek szűk köre, nem is volt vita e kifejezésről. Később azonban, amikor a XX. század második felében egyre sűrűbben történtek hasonló esetek (elsősorban) az Egyesült Államokban, a kutatók felismerték, hogy univerzális jelenségről van szó, amelynek modernkori törvényszerűségeit nem csak érdekes, hanem szükséges is vizsgálni. Ezzel együtt viszont felmerült a kérdés, hogy az „ámok” kifejezés elég egzakt-e ahhoz, hogy tudományos szakfogalomként alkalmazzák.

Az „ámok/ámokfutás” szakkifejezésként való használata ellen szólt sokak szerint az az érv, hogy a médiában és hétköznapi szóhasználatban is nagyon elterjedt ez a terminus, ráadásul az eredeti jelentésénél jóval tágabb értelemben alkalmazzák. Erre az ad lehetőséget, hogy a büntetőjog nem használja ezt a kifejezést, ezért egzakt jogi meghatározás nem áll rendelkezésre, a kriminológusok pedig napjainkig vitatkoznak egységes definíció kialakításán. E bizonytalanságnak köszönhetően a laikusok, a média képviselői kényük-kedvük szerint illesztik be a legkülönbözőbb kontextusokba a szót. Meggyőződésem szerint azonban nem lehet szempont valamely szakkifejezés kiválasztásánál, hogy a média megfelelő módon használja-e, hiszen jól tudjuk, hogy a sajtóban sokszor olyan kifejezések is pontatlan tartalommal jelennek meg, amelyeknek ismeretes a törvényben meghatározott szó szerinti definíciója. Ráadásul hasonló okok miatt az „ámok” helyett felmerülő alternatívák sem tökéletesek („going postal”, „rampage”, „school massacre” stb.). Napjainkra a kutatók angol nyelvterületen kompromisszumos megoldásra jutottak, bár továbbra is találkozhatunk ellenvéleményekkel. A legtöbben az „ámok” (esetleg a „rampage”) kifejezést használják általánosságban, viszont speciális iskolai formájának megnevezésére egyre inkább a „school shooting” szó terjed el.

Kialakult magyar terminológiáról a szakirodalom csekély mennyisége miatt nem beszélhetünk. Saját kutatásom során az „ámokfutás”, oktatási intézményekben előforduló változatára az „iskolai ámokfutás” kifejezést részesítem előnyben. Választásom egyik oka, hogy az „ámok” szó visszautal a maláj időkre, a jelenség gyökereire. Ezáltal többletréteget nyer, ráadásul indiai-maláj eredete folytán a szóalak kiemelkedik az általunk használt nyelvi környezetből. Az ámokfutás oktatási intézményekben előforduló változatának megnevezésére – ahogyan említésre került – a legtöbb külföldi szerző a „school shooting” összetételt

alkalmazza, azonban a magyar nyelv jellemzői nem teszik lehetővé az angol kifejezés egy az egyben történő átemelését, ahogyan azt számos német szerzőnél láthatjuk. Szó szerinti fordítása („iskolai lövöldözés”) pedig egyrészt nem hangzik elég tudományosan, másrészt nem fejezi ki kellőképpen e bűncselekmény-típus specialitását. Az „iskolai ámokfutás” kifejezés ezzel szemben egyértelművé teszi, hogy az ámokfutások egyik formájáról van szó, és ez rögtön behatárolja az eset bizonyos jellemzőit.

III. Fenomenológia és definiálás

1. Az ámokfutások *kezdetekben elsősorban az antropológusok érdeklődését keltették fel*, akik a jelenség definiálásán túl annak jellemzésére is törekedtek. Az elkövetést stádiumokra bontották, és már e korai leírásokból kiderült, hogy e magatartást mindig tépelődés, befelé fordulás, beszűkült lelkiállapot előzi meg, és ez torkollik hirtelen kirobbanó öldöklésbe. Megfigyelték azt is, hogy az ámokfutások a kifelé irányuló agresszió mellett mindig hordoznak öndestruktív vonásokat is.

Az ámokfutást először 1849-ben kezdték el vizsgálni pszichiátriai szempontból a megjelent esettanulmányok alapján, mivel ezekből kiderült, hogy az elkövetők nagy része mentális zavar jeleit mutatta. A maláj eredet sokáig meghatározta a jelenség pszichiátriai megközelítését. Az ázsiai esetleírások eredményeképpen az ámokfutást kezdetben a korábban említetteknek megfelelően kultúrafüggő szindrómának tartották, mára azonban egyre inkább változik a jelenségről kialakított szemlélet. Az első lépést a változás során más távoli kultúrákban előforduló hasonló viselkedésformák felfedezése jelentette. Az igazi fordulópontot azonban az ámokfutások nyugati kultúrákban tapasztalt elterjedése hozta, amely egyértelművé tette, hogy univerzális viselkedésről van szó. Ezzel párhuzamosan jelent meg a pszichiátriában a *kultúra-függő szindrómákat érintő új koncepció, amely igyekszik relativizálni a nyugati látásmódot, és úgy tekinteni a rendellenességeket különböző kultúrákban megjelenő formáira, mint egyazon zavar helyi típusú változataira*. E tendenciák mellett napjainkig bizonytalanság övezi az ámokfutás diagnosztikai besorolását, mivel nem tudták eldönteni, hogy önálló kategóriaként vagy más mentális zavarok talaján kialakuló magatartásformaként tekintsenek-e rá.

2. Mind az általános értelemben vett ámokfutások, mind az iskolai változatuk definiálása nehéz feladat, amely egyértelműen megmutatkozik abban a tényben, hogy egyiknek *sem létezik egységesen kimunkált kriminológiai fogalma a szakirodalomban*. Hazánkban eddig teljesen *hiányzott a jelenség tudományos definiálása és egységes megnevezése*.

A feltárt fogalom-meghatározási nehézségek egyértelművé teszik, hogy felesleges törekvés a „tökéletes definíció” megfogalmazása. Tágabb filozófiai és nyelvészeti megközelítésből tekintve illuzórikus vállalkozás a természetes jelenségek kategorikus definiálása.² Az egyetlen célravezető út, ha eldöntjük, melyek azok az összetevők, amelyekre összpontosítani szeretnénk, ezt egyértelműen definiáljuk, és így mások számára világossá tesszük, hogy milyen fogalmi keretben értelmezhetőek az eredményeink. Ezt figyelembe véve meghatározásom szerint *az iskolai ámokfutás:*

- *több emberen elkövetett emberölés vagy ennek kísérlete,*
- *az oktatási intézmény serdülő- vagy fiatal felnőttkorú, jelenlegi vagy volt diákja által*
- *nyugalmi periódus nélkül,*
- *előre megfontolt szándékkal,*
- *az áldozatokat legalább részben vagy teljes mértékben véletlenszerűen, és nem személyük alapján választva,*
- *demonstratív jelleggel,*
- *az iskolában vagy ahhoz funkciójában szorosan kapcsolódó területen (parkoló, udvar stb.).*

Nem tartoznak ide:

- a politikai, vallási motivációból elkövetett cselekmények (pl. a terrorcselekmények),
- azok a cselekmények, amelyeknek az emberölés mellett egyéb kriminális célja is van (pl. anyagi javak megszerzése),
- a két ember közötti jól körülhatárolható, mindkét fél számára világos, egyedi konfliktusból származó emberölések (pl. féltékenység),
- az erős felindulásból elkövetett cselekmények,
- a 10 év alattiak által elkövetett cselekmények, mert a 10 évnél fiatalabb gyerekek nem tudják felmérni tettük következményeit (pl. véglegesség) megfelelő mértékben, és ezért nem is ítélné meg cselekményük olyan szempontok alapján, mint az idősebbeknél.

IV. Az iskolai ámokfutások etiológiája

1. A szakirodalmi anyagok, esettanulmányok és az elsődleges források (interjúk, rendőrségi jegyzőkönyvek, az elkövetők hátrahagyott írásai, videói) áttekintése alapján

² Rosch, E. – Lloyd, B. (Szerk.): Cognition and categorization. Hillsdale, NJ: Lawrence Earlbaum, 1978. Idézi: Bondü, Rebecca – Cornell, Dewey G. – Scheithauer, Herbert: Student homicidal violence in schools: An international problem. In: New directions for youth development. No. 129., Wiley Periodicals, Inc., 2011. 15. o.

megalapozottnak találtam azt a hipotézisemet, hogy az iskolai ámokfutások háttérében ügynként részben eltérő tényezők komplex hálózata rajzolódik ki. Tehát az egyedi esetek – Wittgenstein családi hasonlóság fogalmának analógiájára – egymással számos különböző módon rokonok, de az okoknak nincs olyan közös halmaza, amelyről biztosan kijelenthető, hogy minden egyes ámokfutás háttérében fellelhető.

Az iskolai ámokfutások rizikófaktorai az előzőek figyelembe vételével négy szinten vázolhatók.

Közegek	Rizikófaktorok
<p>1. Egyén</p>	<p><i>Mentális zavarok/állapotok</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - depresszió - személyiségzavar - pszichózis - öngyilkossági krízis - serdülőkori természetes krízis állapota <p><i>Személyiségjellemzők</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - merev, kényszeres személyiség - magas elvárások magával és másokkal szemben - alacsony frusztrációs tolerancia - bizalmatlanság a külvilággal szemben - konfliktuskerülő személyiség - empátiahiány - elégtelen kapcsolatteremtési képesség - érzelmek, indulatok kifejezésének nehézsége - elégtelen érzelmi problémamegoldó kompetenciák - beszűkült, erőteljes fantáziatevékenység <p><i>Leaking</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - közvetlen vagy közvetett fenyegetés megfogalmazása verbálisan (szóbeli közlés, napló, blog, levél, dolgozat stb.) - közvetlen vagy közvetett fenyegetés megfogalmazása nem verbálisan (pl. rajz, videó, fenyegető magatartás stb.) <p><i>Negatív életesemények</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - az „utolsó csepp” olyan traumatikusként megélt életesemény, amely az elkövetőt végleg az ámokfutás felé tereli (pl. iskolai eltanácsolás stb.) <p><i>Érdeklődési kör</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - fegyverek iránti rajongás, fegyverek gyűjtése - erőszakos médiatartalmak fogyasztása (pl. videójátékok, filmek)

	<p>stb.)</p> <ul style="list-style-type: none"> - korábbi ámokfutások iránti érdeklődés - szélsőséges ideológiák követése
2. Család	<p><i>Szülő-gyerek viszony</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - érzelmi kapcsolat elégtelensége, intimitás hiánya - magas elvárások a családtagokkal szemben - a kommunikáció deficitje - az agresszív feszültségek levezetési lehetőségének hiánya - szülői háritás a problémákkal szemben <p><i>Testvérek közötti viszony</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - rivalizáció
3. Iskola/Kortársak	<p><i>Iskolai atmoszféra</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - teljesítményközpontú iskola, „versenyztetés” - kirekesztő, zaklató diákközeg nem megfelelő kezelése - a szorongó gyerekek „láthatatlanná” válása - közösségfejlesztés hiánya - gyenge tanár-diák kommunikáció <p><i>Iskolai megelőzési rendszer</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - biztonsági rendszer hiánya - krízisterv hiánya - jelzőrendszer hiányosságai (a diákok, a szülők, a pszichológusok, a rendőrség és az iskola között) <p><i>Kortársak viselkedése</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - kirekesztés, zaklatás az iskolában - cyberbullying
4. Társadalmi közeg	<p><i>Média</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - erőszakos médiatartalmak agressziónövelő, modellnyújtó és fantáziaélnkítő hatása (pl. videójátékok, filmek) - önmérsékletet nem mutató hírközlés az ámokfutásokról (imitációs hatás elősegítése, kulturális megoldóképlet kialakítása, morális pánik és bűnözési félelem növelése stb.) <p><i>Fegyverekhez való hozzájutás</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - fegyvertartás és –viselés nem megfelelő, túl enyhe szabályozása - a jelzőrendszer hibái

2. Az iskolai ámokfutások *egyéni okait* kutatva gyakran merül fel az elkövető mentális egészségének megkérdőjelezése. Ez természetes pszichológiai reakció, hiszen az ámokfutások egy lényegi ismérve az, hogy nincs látható, jól érthető magyarázata a tettnek, tehát – gondolják a legtöbben – csak maga a tettes lehet a „magyarázat”, azaz az ő megborult elméje,

amely irracionális indokot szolgáltat a cselekményhez. Ez a válasz azért is csábító, mert jóval kevésbé félelmetes annál, mintha „normális”, hétköznapi ember követi el a cselekményt, akit nem különböztet meg tőlünk szinte semmi. Emellett a védőügyvédek stratégiájában is számos esetben találkozunk az elkövető schizofréniájára vagy egyéb pszichotikus állapotot okozó rendellenességére hivatkozással. Bár az álláspontok korántsem egységesek, megfogalmazható az az óvatos feltevés, hogy *az elkövetők elenyésző százaléka követi el tettét pszichotikus állapotban, azaz teljesen elveszítve kapcsolatát a valósággal. Legtöbbjük beszámítási képessége csupán enyhe fokban korlátozott.*

Ha diagnosztikai kategóriák mentén próbáljuk megközelíteni az ámokfutók pszichés állapotát, azt mondhatjuk, hogy legnagyobb részük személyiségzavarban szenved, sokszor annak kevert nárcisztikus, paranoid, antiszociális formájában. A depressziós tünetvilág is meghatározó a legtöbb elkövetőnél, és nagymértékben hozzájárulhat az cselekedetek kétharmadánál jelentkező agresszív-önagresszív tendenciák együttes megjelenéséhez.

Ez átvezet minket az ámokfutások pszichodinamikai hátterének kérdésére. A tanulmányozott egyedi esetek alapján úgy tűnik, hogy *az ámokfutások egy része és az öngyilkosságok szoros összefüggést mutatnak. A dinamikus beszűkülés, a gátolt agresszió (legalábbis a tett elkövetéséig) és a külvilágtól elvont energiák áthelyezése a fantáziatévékenységbe, amelyet preszuicidális szindrómaként írtak le a szuicidológusok, ugyanúgy megfigyelhetőek az iskolai ámokfutók egy részénél, mint az öngyilkosságra készülőkénél.* Fontos további hasonlóság a tett előrejelzése valamilyen formában. Ezt az öngyilkosságoknál „cry for help”-nek („segélykiáltás”), az ámokfutásoknál „leaking”-nek („kiszivárogtatás”) hívjuk. A szuicidológiából már régóta tudjuk, hogy az öngyilkosságokat mindig a lélektani krízis állapota előzi meg. A *Gerald Caplan* által kidolgozott elmélet szerint lélektani krízis akkor alakul ki, amikor a személy kénytelen veszélyeztető körülményekkel szembenézni, ezek vagy ezek fenyegető közelsége mindennél fontosabb pszichológiai problémává válik számára, ezeket se megoldani, sem elkerülni vagy kikerülni nem képes, főként nem az adott személyt jellemző szokványos problémamegoldó eszközökkel és a mobilizálható potenciális pszichológiai energiával. Kétféle krízist különböztethetünk meg: fejlődési és akcidentális krízist. Előbbi a pszichoszociális fejlődés természetes velejárója, utóbbi valamilyen külső trauma, a személy szempontjából hangsúlyos életesemény hatására alakulhat ki. Fejlődési krízisek idején, amely egyben mindig identitás-válságot is jelent, a személy pszichésen különösen sérülékeny állapotban van, így nagy veszélyt hordoz, ha ebben az időszakban szembe kell néznie valamely akcidentális krízist előidéző eseménnyel is. A fejlődési és akcidentális krízis időbeli egybeesésekor, melyet krízismátrixnak hívunk, kimondottan nagy

az esélye annak, hogy a személy a krízishelyzetet nem sikeresen, hanem destruktív módon oldja meg. Ámokfutók esetében szinte minden esetben találunk olyan frusztráló tényezőket (mint pl. a bullying, tanulmányi, magánéleti problémák), amelyek a külső szemlélő számára nem mindig tűnnek súlyosnak, azonban az eleve sérülékeny állapotban lévő személy számára az összeomlás irányába hatnak. A probléma az, hogy ez az állapot ambivalens kommunikációval kerül felszínre, amelyet a környezet sokszor félreértelmez, vagy észre sem vesz, ezért állítják a kutatók, hogy a krízis kommunikációja egyben a kommunikáció krízise is. És ez az oka annak, hogy az emberek az öngyilkosság vagy ámokfutás után értetlenül állnak az események előtt, és megmagyarázhatatlannak tűnik a számukra, hogy mi történt, pedig valójában a felszín alatt már régóta húzódó egzisztenciális dilemmák és kétségbeesés gyötörték az egyént.

Jelenlegi álláspontom, hogy azokban az esetekben feltételezhető, hogy az elkövetéskor a tettes krízisben volt, amelyekben a homicid-szuicid intenció együttes jelenléte egyértelműen kimutatható. Az iskolai ámokfutások minden esetére igaznak találtam azt a feltevést, hogy az elkövető és a külvilág közötti kommunikációs zavar komoly szerepet játszott a folyamat eszkalálódásában.

3. *A család szerepe* kiemelkedően fontos annak a folyamatnak a megindulásában, amely az iskolai ámokfutásban tetőzik. Ugyanakkor nehéz annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy mit tehettek volna másképpen az ámokfutók szülei, hogy a gyermekükből ne váljon bűnöző. A szakemberek számtalanszor találkoznak azzal a problémával, hogy meg kell mondaniuk, egy gyermeknek káros-e az a családi környezet, ahol növekszik, szükség van-e valamely intézkedésre, esetleg ki kell-e onnan emelni, és a gyakorlatban dolgozók látják igazán, hogy ennek eldöntése számos esetben milyen nehéz feladat. Ehhez hozzátehetjük, hogy még az egy háztartásban felnövekvő gyermekeknél sem lehetünk biztosak abban, hogy felnőtté válásuk során hasonló magatartást tanúsítanak, mivel az elsődleges szocializáció csak részben határozza meg az életútjukat, emellett más faktorok, pl. a genetika által befolyásolt alapszemélyiség és a másodlagos, harmadlagos szocializációs közegek szintén jelentős hatást gyakorolnak. Ráadásul a gyermek családon belül betöltött pozíciója is lényegesen befolyásolja viselkedését.

Sem a szakirodalomban, sem saját megfigyeléseim szerint *nem fedezhető fel egyetlen jól körülírható működésmód az elkövetők családjában.* Néhány jellegzetességet azonban fontosnak tartok kiemelni, szem előtt tartva, hogy óvakodni kell az általánosítástól az elkövetők heterogén családi története miatt.

Az ámokfutók írásaiból, pszichológiai explorációiból az derül ki, hogy nem csak a világot gyűlölték általánosságban, hanem egészen konkrét indulatokat éltek meg szüleikkel szemben, *amelyet nem tudtak kommunikálni*. Indulataik többféle forrásból fakadhattak, de nagyon sokszor álltak összefüggésben az elégtelenség érzésével és az ebből fakadó tehetetlenséggel. Ez az érzés legtöbbször a *szülői elvárásokból* fakadt, amelyeknek a gyerek nem tudott megfelelni. Sok esetben ezt tetézte egy sikeres, általában idősebb testvér jelenléte, aki még feltűnőbbé tette a későbbi elkövető teljesítménybeli hiányosságait. A *testvéri rivalizáció* a szülői szeretetért és elismerésért különösen súlyos érzelmi megterhelést jelenthet, és ez magyarázhatja nem csupán az ámokfutók súlyos indulatait, hanem nagy figyelemkeresési igényüket is, amelyet teljesítményükkel nem, tettükkel viszont annál inkább képesek kielégíteni.

A szülők és gyermekük közötti *kommunikáció deficitjének több oka* lehet. Az egyik, hogy az apa sok esetben nem volt jelen rendszeresen a gyerek életében válás vagy munka miatt, amelyet a fiúgyermek az ödipális konfliktus megoldásának vágya, az azonosulási igény miatt különösen nagy hiányként élethetett meg, és megakadályozta őt abban, hogy szoros kapcsolatot alakítson ki az apjával. Abban az esetben, ha az *apa* visszatért vagy esetleg végig jelen volt, *érzelmileg* akkor is *megközelíthetetlen* maradt – legalábbis a gyerek így élhette meg azáltal, hogy az apa elvárásai deklarációjával, illetve fegyelmezési módszerekkel kommunikált a gyerekekkel.

Az *anyákról heterogén kép* bontakozik ki az esettanulmányokban a hideg, érzelmileg elutasító anyától az érzelmileg meleg engedékenyig. Egy közös pont azonban itt is fellelhető: a *problémák hárítása*. Még akkor is, ha bizonyos szintig érzékelték és akár lépéseket is tettek abba az irányba, hogy a gyerekeknek segítsenek, a helyzet súlyát, a gyerekekben lakozó indulatok mértékét nem tudták vagy akarták észrevenni. A gyerekek így nem maradt tér arra, hogy kifejezze negatív érzelmeit.

4. Az iskolai ámokfutások hátterének feltárásában kikerülhetetlen téma az *iskolai zaklatás* problematikája. Nagyon sok elkövető esetében felmerült, hogy a cselekményhez vezető folyamatban szerepet játszott az agresszió e destruktív formája. Ehhez hozzá kell tenni, hogy bizonyos esetekben az iskolai ugratások, „beszólások” valószínűleg nem érték el a zaklatás szintjét, azok csupán az elkövető szenzitív szubjektumának szűrőjén keresztül kerültek felnagyításra. Az iskolai zaklatás (angolul school bullyingnak, ritkábban school mobbingnak hívják) olyan negatív magatartás, amely jellemzően egy bizonyos kiválasztott személy ellen irányul az iskolában, egyedül vagy csoportosan követik el és igazak rá a következők:

- szándékos magatartás, melynek célja a másik személynek lelki vagy fizikai sérülés okozása,
- hiányzik a hatalmi egyensúly az áldozat és a zaklató között,
- ismétlődően és hosszú ideig zajlik.³

A zaklatás az erőszak bármely formáját öltheti, megjelenhet fizikai, lelki, verbális, nem verbális, közvetett vagy közvetlen agresszióként is. Komoly károkat okoz a helyzet minden szereplőjének.

Az iskolai zaklatás témakörénél elkerülhetetlen a „*cyberbullying*” vagy *internetes zaklatás* említése, amely a fiatalok közötti zaklatás speciális formája. Nem az iskola területén zajlik, hanem virtuális felületeken, de sokszor igen szorosan összekapcsolódik az iskolában megnyilvánuló erőszakkal.

5. A *média és a bűnözés összefüggéseit* már évtizedek óta kutatják, mivel az audiovizuális média megjelenésével egyre sürgetőbben merült fel a kérdés, hogy a szórakoztató- és médiaipari termékekben megjelenő erőszak-ábrázolás mennyiben befolyásolja az emberi agresszivitást. Különösen fontosnak tűnt a válasz megtalálása olyan súlyú bűncselekmények esetében, mint az iskolai ámokfutások. A kutatások első hulláma főként ezt az összefüggést vizsgálta, azonban hamarosan kiderült, hogy nem csupán a szórakoztatóipari termékek erőszakos tartalmai, hanem a médiakörnyezet egyéb aspektusai, így a hírközlés jellemzői, illetve az internet adta lehetőségek is lényeges tényezők lehetnek az iskolai ámokfutásokhoz vezető folyamatban, illetve annak következményeiben.

A tudomány mai állása szerint *a médiában megjelenő erőszak agresszív gondolkodásmódra, érzésvilágra és ezáltal erőszakos viselkedésre hajlamosít*, de ez csak egy faktor más egyéb személyiségbeli és társadalmi tényező mellett, tehát *nem állapítható meg direkt ok-okozati összefüggés a médiaerőszak és az agresszív viselkedés (jelen esetben az iskolai ámokfutások) között*. Ráadásul kimutatták, hogy az ilyen típusú médiatartalmakat elsősorban azok a felhasználók keresik, akik eleve agresszívabb személyiségvonásokkal rendelkeznek. Kiderült az is, hogy azok a felhasználók, akik az egyik médiatípusban, pl. a videójátékokban az agresszív tartalmúakat szeretik, a média más területein is hasonló élményeket keresnek (pl. horrorfilmek)⁴. A gyakorlatban e tudományos eredmények tudatában az a legfontosabb, hogy

³ Buda Mariann, Kőszeghy Attila, Szirmai Erika: Iskolai zaklatás – az ismeretlen ismerős. *Educatio* 2008/3. 374. o.

⁴ Kunczik, Michael – Zipfel, Astrid: *Medien und Gewalt. Befunde der Forschung 2004-2009. Bericht für das Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. Kurzbericht*. Berlin, 2010. 10. o. és Hartmann, Thilo (2006): *Gewaltspiele und Aggression. Aktuelle Forschung und Implikationen*. In: *Clash of Realities. Computerspiele und soziale Wirklichkeit*. (Szerk: Kaminski, W./ Lorber, M.) München, 2006. 92. o.

tekintsük jelzésértékűnek, ha a gyerek médiafogyasztásának nagy részét erőszakos tartalmak teszik ki, és reagáljunk erre a szignálra.

A szenzációt hajszoló híradások szintén komoly kockázati tényezőt jelentenek az ámokfutások kialakulásában. Az utánzási hatás mellett felmerül a veszély, hogy a média és önmérsékletet nélkülöző, részletező tudósításai járulnak hozzá ahhoz, hogy az ámokfutások megoldó kepletként kultúránk részévé váljanak, illetve hogy kiszolgálják az ámokfutók részéről felmerülő figyelemkeresési igényt. A morális pánik és a bűnözési félelem növekedése szintén összefüggenek a híradások minőségével és mennyiségével. A fenti kockázatok csökkentése érdekében 14 pontban összefoglalt ajánlást fogalmaztam meg a média képviselői számára az ámokfutásokról szóló tudósításokban gyakorolható ésszerű önkorlátozásról.

6. Az iskolai ámokfutások után az esetek egyik elsőként emlegetett vonatkozása: a *fegyverek jogi szabályozása és társadalmi megítélése*. A statisztikák ugyanis egyértelműen kimutatják, hogy e bűncselekmények hozzávetőlegesen 98%-át lőfegyverrel követik el, a maradék néhány százalékot szűrő-vágó eszközzel (kés, szablya stb.), illetve esetenként (kiegészítően) robbanószerkezetek használata és gyújtogatás figyelhető meg. Ez az arány nem meglepő, hiszen az ámokfutók célja jellemzően minél több áldozat megölése, és ennek legkézenfekvőbb eszköze a lőfegyver, mivel nagy pusztításra képes, ugyanakkor jól elrejthető. A fő kérdés az, hogy mennyire könnyen hozzáférhető. Néhány kutató álláspontja szerint az az elkövető, aki ölni akar, mindenképpen szerez fegyvert akár illegális úton is, legyen bármilyen szigorú a szabályozás, de ennek a kijelentésnek az elfogadása mellett sem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt, hogy az ámokfutások több, mint 90%-a az Egyesült Államokban történik, ahol a fegyverek a kultúra részévé váltak, szemben Európával, ahol csupán egy szűk réteg rendelkezik fegyvertartási engedéllyel.

Az Egyesült Államokban az ideológiai alapon hadban álló két érdekcsoport, az NRA és a korlátozás-pártiak is tulajdonképpen ugyanazt akarják: biztonságot. A kibékíthetetlen ellentét esetükben ott húzódik, hogy az egyik fél a fegyverekben a fenyegetést látja, a másik a védelmet. A fegyverekre vonatkozó jogalkotást ennek a két csoportnak a lobbitevékenysége is erősen befolyásolja. Amennyiben a szélsőséges állást foglaló csoportok képesek volnának szemléletben nyitni egymás felé, és egyes körülményeket kölcsönösen elfogadnának, elképzelhető, hogy az állandó vita némiképp csillapodna, és elmozdulna a valós megoldások irányába⁵. *Az NRA fegyverjogi aktivistáinak azt kell megérteniük, hogy az általánosan*

<http://www.bundespruefstelle.de/bpjm/Jugendmedienschutz-Medienerziehung/computer-konsolenspiele.did=108062.html>

⁵ Goldberg, Jeffrey: i. m.

alkalmazott szövetségi nyilvántartás, és a fegyvervásárlók ellenőrzése nem az alapvető jogok korlátozását jelenti, csupán annak lehetőségét csökkenti, hogy a fegyverek rossz kezekbe kerüljenek. Ennek alapján tehát szükséges bevezetni az ellenőrzést a „gun show” eseményeken is. *A másik oldalon álló korlátozás-pártiaknak pedig azt kell elfogadniuk, hogy erre az összetett problémára nem csak a jogalkotás, a korlátozás és tiltás lehet a válasz, hanem a felelős fegyvertartás elősegítése is.* Amennyiben a fenti kérdésekben konszenzus alakulna ki, az több esélyt adna az egységes és egyensúlyozott szabályozás kidolgozására.

7. *A fegyverekre vonatkozó magyar jogi szabályozás – nemzetközi összehasonlításban is – szigorú és részletes.* Kitér a lőfegyverek valamennyi fajtájára, azok használatát a legtöbb esetben engedélyhez köti. A jogi szabályozás személyi hatálya megfelelően körülhatárolható és meglehetősen szűk, az engedélyek kérelmezőivel szemben támasztott pozitív és negatív feltételek egyaránt részletesek, az adatkezelés széleskörű, így pontosan követhető, hogy ki, hol, milyen és mennyi fegyverrel rendelkezik. Az engedélyezési eljárás összetett és időigényes, tehát kiszűri annak lehetőségét, hogy olyasvalaki, aki korábban nem rendelkezett engedéllyel, váratlan felindulásból bármilyen lőfegyverhez jusson és azzal bárkiben kárt tegyen. Tökéletes jogi szabályozás természetesen nem létezik, és nem elhanyagolható az emberi tényező sem, a jogot emberek alkalmazzák, akik tévedhetnek, hibázhatnak. A 2009. évi iskolai lövöldözés az elkövetés idején hatályos jogi szabályozás kritikáját jelentette, hiszen az elkövető sportcélra jogszerűen megszerzett és tartott lőfegyverrel követte el a bűncselekményt. *A 2009-ben hatályban lévő szabályozás gyenge pontja az egészségi alkalmasság, annak is leginkább pszichológiai vizsgálata volt, az elkövető ugyanis annak ellenére, hogy pszichés problémáinak kezelése érdekében terápiára járt és gyógyszereket szedett, az alkalmasság megállapítása során – sportlövőként – nem vett részt pszichológiai alkalmassági vizsgálaton, amelynek beiktatásával esetleg sikerülhetett volna megakadályozni, hogy lőfegyverhez jusson, és ezzel talán elkerülhető lett volna a tragédia.* Az eseményt követően *a kézilőfegyverek, lőszeres, gáz- és riasztófegyverek megszerzésének és tartásának egészségi alkalmassági feltételeiről és vizsgálatáról szóló 22/1991. (XI. 15.) NM rendelet szabályozása lényegesen szigorodott.* Az előzetes vizsgálatok esetében kötelezővé vált a pszichológiai alkalmassági vizsgálat is. Azokat a sportlövőket, akik a módosítást megelőzően szerezték meg engedélyüket az időszakos vizsgálatok alkalmával pszichológusnak is meg kell vizsgálnia. Ez utóbbi módosítások kitüntetett figyelmet szentelnek a sportlövőknek, a vadászokra kevésbé részletes szabályozás vonatkozik, ami abszurdnak tűnhet, tekintettel arra, hogy a Magyarországon engedélyezett fegyverek közel 60 %-át vadászati célból tartják. Az iskolai lövöldözések szempontjából azonban valóban kisebb a valószínűsége, hogy azokat

vadászlőfegyverrel kövessék el egyrészt annak mérete, másrészt kisebb töltény-tároló kapacitása miatt. Egy maroklőfegyver, amelyet sportcélra tartanak, könnyebben elrejthető a ruházat alatt, kisebb a valószínűsége, hogy bárki felfedezné még az elkövetés előtt, amellet egyszerre több töltényt képes tárolni, és gyorsabban is cserélhető, mint a vadászpuska esetében. A 2009. évihez hasonló tragédiák elkerülése érdekében – amennyiben a fegyverekre vonatkozó jogi szabályozás felől közelítjük meg a problémát – *az lenne a leginkább célravezető, ha minden emberélet kioltására alkalmas lőfegyver esetében az engedélyek egységesen szigorú szabályok szerint kerülnének kiadásra.*

V. Empirikus vizsgálat

1. *Empirikus vizsgálatomban kiderült, hogy 1970 óta 67 olyan iskolai ámokfutás történt, amely megfelel a definícióm kritériumainak és megfelelő mennyiségű hiteles forrásból származó információ áll róla rendelkezésre. Az adatok statisztikai elemzése számos következtetés levonását tette lehetővé.*
2. *Az esetek számában a 1990-es évek közepétől kezdődően növekedési tendencia, majd 2010-től lassú csökkenés tapasztalható, az egy évre jutó elkövetések száma 2000 óta 2,2. A legnagyobb kiugrás 1999-ben látható, ekkor egy év alatt 5 iskolai ámokfutás történt. Figyelembe véve e bűncselekmények hatását a helyi és a tágabb társadalmi közösségre, ez a szám magasnak tekinthető, főleg, ha figyelembe vesszük, hogy ezekhez az esetekhez a lakosság percepciójában hozzáadódnak az egyéb (munkahelyi stb.) ámokfutások.*
3. *A cselekmények 72%-át az USA-ban, 9%-át Kanadában, 6%-át Németországban követték el. Ez az adat számos kérdést felvet a társadalmi jellemzők szerepéről az ámokfutások kialakulásában: a fegyverekhez való könnyű hozzájutástól a tudósítások utánzást gerjesztő hatásán át az agresszió kifejezésének paradoxonáig. Utóbbi azt az ellentmondó kommunikációt jelenti, amellyel burkoltan vagy nyíltan a szorongás növekedését idézik elő az emberekben a veszélyek, a fenyegetettség és a negatívumok rendszeres hangsúlyozásával a tudósításokban és szórakoztatóipari termékekben, azonban az ebből fakadó feszültségek levezetésére szűk kereteket adnak annak, aki meg akar felelni a kedves, mosolygós, udvarias állampolgár ideáljának. A társadalmi szintű elfojtásokért pedig súlyos árat kell fizetni.*
4. *Az ámokfutások 96%-át fiúk követték el. Életkori megoszlást tekintve egyértelműen a 14-18 év közötti korosztály a legveszélyeztetettebb. E két adat azt mutatja, hogy a serdülőkor, mint a pszichoszociális fejlődéssel természetesen együtt járó kríziskorszak kockázati tényezővé válik elsősorban a fiúk esetében, akik számára az ámokfutás bizonytalan identitásuk és éretlen férfiasságuk megerősítésére tett destruktív kísérlet.*

5. *A cselekményekre jellemzően a reggeli vagy délelőtti órákban kerül sor, és a legtöbb ámokfutás pár perc alatt lezajlik.* A több órán keresztül tartó eseteknél is megfigyelhető, hogy maga a lövöldözés ott sem tart fél óránál tovább, csak valamilyen egyéb tényező járul hozzá az esemény elhúzódásához pl. az elkövető túszoikat ejt vagy elbarikádozza magát stb. Az emberölésre fordított idő rövidege arra utal, hogy a valódi motiváció az agresszió levezetése, amelynek ürülése után az elkövető elveszíti hajtóerejét, és befejezi az ölési cselekményt.

6. *Az esetek 42%-a öngyilkossággal, 58%-a letartóztatással végződik, azonban az utóbbiak egy részénél (18%) szintén megjelenik a szuicid intenció (pl. befejezetlen öngyilkossági kísérlet formájában).* Ha összeadjuk a befejezett szuicidumot elkövető és az öngyilkossági szándékot kifejezésre juttató tettesek számát, akkor láthatjuk, hogy 60%-ra rúg az arányuk. Ebből az következik, hogy az esetek kétharmadában szoros pszichológiai összefüggés feltételezhető az öngyilkosságok és az ámokfutások hátterében.

7. *Az elkövetéshez használt eszköz 99%-ban lőfegyver, amely néha késsel vagy robbanószerekkel, esetleg gyújtogatással párosítva jelenik meg.* Nem lehet észrevétlenül elmenni a tény mellett, hogy a lőfegyver a maszkulinitás fontos jelképe, amely így ideális eszköze lehet a férfiaság szimbolikus helyreállításának azon túl, hogy praktikus szempontból pusztító ereje miatt választják.

8. *Empirikus vizsgálatom második lépéseként feldolgoztam a kiválasztott magyar esetet: Magyarország egyik egyetemén egy hallgató megérkezett délben kezdődő gyakorlati órájára, majd óra közben kiment, a WC-ben elővette fegyverét, a terembe visszatérve megölte egyik hallgatótársát és súlyosan megsebesített három másik embert, egy diákot, a tanárt és egy takarítónőt.*

A megismert adatok és az elkövető tünettana óvatos következtetések levonására ad lehetőséget a fiú személyiségdinamikájáról, hangsúlyozva, hogy ez korántsem tekinthető teljes fejlődési ívnek, csupán a meglévő adatokból felrajzolható személyiségrajz egyik lehetséges verziójának. Ennek pár mondatban való összefoglalása szinte lehetetlen, ezért csupán néhány elemet emelek ki azzal, hogy a pszichológiai dinamika csak az értekezés vonatkozó fejezetéből ismerhető meg mélységében. Az elkövető és az édesanyja közötti emocionális kötődés kialakulása preverbális korban feltehetőleg zavart szenvedett, ezért a fiúnak nem volt lehetősége indulatai biztonságos kiélésére, azok tartalmazásának és kezelésének elsajátítására. Ezt a helyzetet súlyosbította az apa fizikai és érzelmi távolsága, amely egyrészt munkájának (több hónapig távol volt), másrészt feltételezhető pszichés zavarainak következménye volt. E hideg apa-fiú viszony talaján nem történhetett meg sikeresen az ödipális konfliktus megoldása, az apával való egészséges azonosulás. E gyermekkori jellemzők (néhány egyéb

tényező mellett) súlyos nyomokat hagytak az elkövető testi és lelki fejlődésén, amelyek először *(pszicho)szomatikus betegségek (pl. asztma), majd pszichés patológiák* formájában törtek felszínre. Utóbbiak közül a *kényszerbetegség, a depresszió és a kevert, elsősorban paranoid személyiségzavar* emelhető ki. E lélektani jellemzők az elkövető társas kapcsolatait is kórosan befolyásolták, amely egyenesen vezetett a fiú *szociális izolációjához*, beszűküléséhez. Egyre merevebbé váló működésmódja, amellyel belső feszültségeinek szabályozására kísérletet tett, minden pszichés energiáját felemésztette, figyelme egyre jobban befelé fordult, nem hagyva teret az empátiának, amelynek hiányában a *bűntudat érzésének megélése is lehetetlennek bizonyult. Paranoid hárítása, a projekció* miatt indulatait a külvilágból jövő fenyegetésként érzékelte, amely *kóros vonatkoztatások* formájában manifesztálódott (ezeket nevezte ő tévesen hallucinációknak). Az elkövető helyzetének tragikuma, hogy míg ő egocentrikusan egyfolytában magára figyelt, illetve azt gondolta, hogy minden külvilági történés róla szól (róla beszélnek stb.), valójában senki nem figyelt rá, pontosabban senki nem figyelt úgy, ahogyan ő szeretne volna. Ez az élmény a koragyerekkori *kommunikációs zavar* ismétlése volt, amelyet az elkövető nem tudott feldolgozni, azért viselkedésével újra és újra előhívta azt az reakciót, amelyet preverbális korban tapasztalt. Az elkövető személyes élettörténete és biológiai prediszpozíciói talaján kibontakozó személyiségpatológiája következtében *agressziója konstruktív levezetésére képtelen volt, és a hiányzó szelepek miatt felgyülemlett indulatok végül acting out formájában „robbantak ki” pusztító erővel.*

9. Az elkövető fegyverhez jutása körülményeinek vizsgálata révén megállapítottam, hogy *az elkövetéskor hatályban lévő szabályozás gyenge pontját az egészségi alkalmasság, annak is leginkább a pszichológiai vizsgálat része jelentette.* Az elkövető ugyanis annak ellenére, hogy lélektani problémáinak kezelése érdekében terápiára járt és gyógyszereket szedett, az alkalmasság megállapításakor – sportlövőként – nem vett részt pszichológiai alkalmassági vizsgálaton, amelynek beiktatásával sikerülhetett volna megakadályozni, hogy lőfegyverhez jusson, és talán elkerülhető lett volna a tragédia. Az ámokfutást követően a kézilőfegyverek, lőszerek, gáz- és riasztófegyverek megszerzésének és tartásának egészségi alkalmassági feltételeiről és vizsgálatáról szóló 22/1991. (XI. 15.) NM rendelet szabályozása lényegesen szigorodott, az előzetes vizsgálatok esetében kötelezővé vált a pszichológiai alkalmassági vizsgálat is, és azokat a sportlövőket, akik a módosítást megelőzően szerezték meg engedélyüket az időszakos vizsgálatok alkalmával pszichológusnak is meg kell vizsgálnia.

A hasonló tragédiák elkerülése érdekében – amennyiben a fegyverekre vonatkozó jogi szabályozás felől közelítjük meg a problémát – *az lenne a leginkább célravezető, ha az*

engedélyek minden emberélet kioltására alkalmas lőfegyver esetében egységesen szigorú szabályok szerint kerülnének kiadásra.

VI. A prevenció lehetőségei

1. Álláspontom szerint *nem lehet tökéletes preventív módszert kifejleszteni olyan jelenségre, amelynek nincs egyértelműen körülhatárolható oka.* A kockázati tényezők bonyolult hálójának minden szegmensét befolyásolni lehetetlen, ezért csupán az lehet a cél, hogy egyrészt megpróbáljuk átlátni a tőlünk telhető mértékben az ámokfutásokhoz vezető folyamatot, másrészt igyekezzünk ebbe hasznosan beavatkozni a lehető legtöbb fázisban. *A megelőzés a rizikófaktorok minden szintjén megvalósulhat, de változások elérésére az oktatási intézményekben van a legnagyobb esély.* Időbeli síkon beszélhetünk hosszú távú és rövid távú megelőzésről, illetve az ámokfutás megkezdése utáni intervencióról az iskolákban.

A hosszú távú prevenció útja a teljesség igénye nélkül a tanár–diák kapcsolatok minőségének fejlesztése, a szociális tanulás megteremtése, a szociális identitás erősítése, a pozitív teljesítménykonceptió megvalósítása, a közös alapérték- és normarendszer kialakítása, amely hozzájárulhat az iskolai légkör olyan pozitív irányú változásához, amelyben a versengés helyett az együttműködés, az iskolai zaklatás helyett egymás elfogadása, az elfojtások és elhallgatások helyett a konfliktusok vállalása és asszertív megoldása jellemző.

Rövid távon elsősorban a fenyegetés-menedzsment szakértő alkalmazásával érhető el siker. Ez a beavatkozási forma abban az esetben jelenhet meg, ha az iskolai dolgozók, a szülők vagy a kortársak olyan *jeleket* vesznek észre valamely diákon, amelyek *potenciális veszélyre* utalnak. A fenyegetés-menedzsment *célja* soha nem a represszió, hanem az intervenció, azaz *az ámokfutáshoz vezető folyamat felismerése kellő időben és a segítő közbeavatkozás.*

A tett megkezdése utáni intervencióra abban az esetben van szükség, ha a tettes előzetes fenyegetései vagy gyanús viselkedése alapján környezete számára nem vált egyértelművé terveinek veszélyessége, illetve erről nem történt jelzés a megfelelő szerveknek, aminek következtében a szükséges ellenintézkedések sem történtek meg. Ebben az esetben már csak az ámokfutás közben lehet beavatkozni, ami természetesen a legkockázatosabb minden szereplőre nézve. Nagyon hasznos, ha létezik olyan *cselekvési terv*, amelyet ilyen esetben követni lehet, mert ez csökkenti az elkövethető hibákat, és hozzájárulhat a kevésbé tragikus végkifejlethez. Lényeges, hogy a kikerülő rendőrök a helyzetre felkészülten reagáljanak akkor is, ha nem kommandósok, hanem járőrök. Ennek előfeltétele, hogy az őket értesítők megfelelő felvilágosítással szolgáljanak a helyzetről.

2. *Magyarországon egyelőre hiányzik az oktatási intézményekben egységesen alkalmazott prevenciós rendszer az ámokfutások és egyéb krízishelyzetek elkerülésére. Az értekezés írásakor egyre markánsabban körvonalazódott az a nézetem, hogy létezik olyan közös elem, amely mindhárom időbeli síkon döntő fontosságú a megelőzésben: a hatékony kommunikáció. Ha még tovább akarunk menni, azt is megállapíthatjuk, hogy nem csupán a prevencióban, hanem az ámokfutások etiológiájában is kiemelkedő jelentősége van az elkövető és a szűkebb-tágabb környezete közötti kommunikációs krízisnek, amely ilyen módon egyik oldalról tekintve oka az ámokfutásoknak, a másik oldalról nézve a sikeres megelőzés gátja. Ha a magyarországi rendszer adottságai és viszonylag szűk mozgásterén belül a kommunikációs zavarokat sikerül enyhíteni, már hatalmas lépést tettünk az ámokfutások (és egyéb iskolai gondok) megelőzése érdekében.*

Az egyik fő probléma ezen a területen, hogy a pedagógusoknak, oktatóknak elsősorban azok a gyerekek tűnnek fel, akik agresszív viselkedésükkel, kezelhetetlenségükkel vészreakciót váltanak ki a környezetükből. Azok a diákok azonban, akik feszültségeiket befelé fordítják, és szó szerint csöndben szoronganak, a jelzőrendszerben sokszor elsikkadnak. Ezeknél a fiataloknál hiányoznak az indulatok levezetéséhez szükséges szelepek verbálisan és magatartási szinten is. Természetesen a visszahúzódásukat észre lehet venni, a láthatatlanságuk „szemet szúrhat”, sokszor pszichoszomatikus testi tünetek is jeleznek, de számos esetben hiányzik a figyelmi kapacitás és a kedv ahhoz, hogy ezekre a diákokra energiát szánjanak. Mint ahogyan feltehetőleg otthon is hiányzik ugyanez, mert a gyerekek iskolai viselkedése szoros összefüggésben áll az otthoni történésekkel. Ezekre a tanulókra azért kellene nagyobb figyelmet fordítani, mert helyzetükben mindig benne van az acting out veszélye, amely nem feltétlenül ámokfutásként valósul meg, de mindenképpen destruktív módja az agresszió levezetésének. Az oktatási intézmények e kommunikációs zavar elkerülése érdekében több szinten védekezhetnek.

Az általános és középiskolákban hosszú távon gyümölcsöző lehet a tanév eleji csapatépítő tréningek bevezetése, amelyek lehetőséget nyújtanak egymás megismerése mellett az önismeret fejlesztésére, a saját gyengeségek és erősségek megtapasztalására is. Erre építve már jól fejleszthető az empátia, a tolerancia és a felelősségvállalás az osztályközösségen belül.

Az osztályfőnöki órák alkalmasak lehetnek arra, hogy a gyerekeket jól irányított kérdésekkel arra szocializálják, hogy az érzésekről, gondokról lehet és érdemes beszélni.

Természetesen időről-időre szükség van arra is, hogy a pedagógusok objektív mérésekkel is visszajelzést kapjanak arról, hogy mi történik az osztályban csoportdinamikai szinten, és erre

reagálva további lépéseket tegyenek. Ennek egyik alkalmas eszköze a Moreno által kialakított *szociometriai eljárás és a szociogram*, amellyel feltárható a csoport rejtett szerkezete: a szövetségek, alcsoportok, a központban és a peremen elhelyezkedő személyek.

Ha az osztályban a fenti módszerek segítségével fény derül felszín alatti konfliktusokra, bántalmazó viszonyokra, akkor kerül előtérbe a *prevenció következő szintje*: a már kialakult problémák kezelése a még nagyobb gondok megakadályozása érdekében. Ekkor alkalmazhatók hatékonyan az úgynevezett resztoratív technikák, amelynek legsikeresebb formája, az iskolai mediáció nagyon hasznos lehet az elhúzódó ellentétek, merevvé vált nézőpontok feloldására.

Bizonyos esetekben egy-egy tanuló lelkiállapotának, viselkedésének kezelése meghaladja a pedagógus kompetenciáit. Ilyenkor fennáll a lehetőség, hogy a gyermeket a *nevelési tanácsadói szolgáltatást* nyújtó tankerületi szakértői bizottsághoz (régbben nevelési tanácsadóba) küldjék. Itt a gyerek megfelelő *terápiás ellátást* kaphat ideális esetben olyan egységes rendszerben, amely nem a gyerekek szétesett családszerkezetét tükrözi, hanem reparatív mintát mutatva dolgozik a sebek beforrasztásán megfelelő számú, szupervízióval dolgozó szakemberrel. Ehhez azonban itt is szükség van a hatékony kommunikációra a helyzet szereplői: a gyerek, a szülők, a pedagógusok és a pszichológusok között. Ez megvalósulhat olyan *egyeztető fórumon*, amelyen megállapításra kerülnek az álláspontok, kompetenciák, kölcsönös elvárások.

A *beavatkozás harmadik szintjére*, az *esetleges ámokfutás esetén fellépő teendőkre* Magyarországon egyelőre nem létezik egységesen kimunkált krízisterv, amely az iskolák „kezébe” cselekvési forgatókönyvet adna a bűncselekmény bekövetkezése esetére. Helyi kezdeményezésre létezik néhány helyen olyan protokoll, amely a már megtörtént tragédia (nem csupán ámokfutás, hanem egyéb haláleset, katasztrófa) után fellépő helyzet kezelésére ad útmutatást. Ezt lehetne kiegészíteni olyan többlépcsős intervenciós forgatókönyvvé, amely tartalmazná a következő feladatokat:

1. a rendőrség azonnali értesítése (itt fontos azoknak az információknak a rögzítése, amelyet a telefonálónak közölnie kell, illetve elő kell készítenie a rendőrök megérkezéséig),
2. az iskolában tartózkodók értesítése a veszélyhelyzetről (ez történhet mobiltelefonon keresztül, ha a gyerekek számára ezek használata engedélyezve van, vagy egy erre az esetre megbeszélte hangjelzéssel) – ennek akkor van értelme, ha előre megbeszéljük a tanárokkal és diákokkal, hogy pontosan mit kell tenniük a

riasztás után (ajtók eltorlaszolása, az ajtók mellett tartózkodás kerülése az átlövés veszélye miatt, lehetőleg teljesen csendben kell maradni stb.),

3. ha lehetséges, a sérültek ellátása,
4. kommunikáció a krízisszakemberekkel, a szülőkkel, a sajtó képviselőivel,
5. a tett után traumaoldás, krízisintervenció a szakértői bizottságokban nevelési tanácsadást ellátó vagy a krízisambulanciákon dolgozó pszichológus/pszichiáter szakemberek közreműködésével.

A felsőoktatásban hosszú távon szintén a közösségfejlesztés a leghatékonyabb eszköz, amely azonban nehezebben megvalósítható, mint az általános és középiskolában, ugyanis számos karon hiányzik az állandó csoportok kialakítása. A közösség megtartó ereje pedig még ott sem működik hibátlanul, ahol az egyetem csoport-rendszerben oktatja hallgatóit. A pécsi ámokfutás éppen ennek egyik szomorú példája. Ezért nem tartom szerencsésnek, ha teljes mértékben egyedül kell megbirkóznia a csoportnak/évfolyamnak azzal, hogy megtartó, empátikus és felelősségteljes közeggé váljon. Ideális lenne, ha szakemberek közreműködésével fejlesztenék az egyetemi közösséget, és nem csupán a gólyatáborok és esti programok informális keretei között zajlana a „csapatépítés”, ugyanis ezekből az eseményekből pontosan azok a diákok maradnak ki, akik visszahúzódóak és nehezen idomulnak a szokásos egyetemi élethez. A szakmailag kompetensen vezetett csoportfejlesztő tréningeken e hallgatók nagy része is integrálható lenne a közösségbe, illetve kiderülhetne már a tanév elején, ha vannak olyan diákok, akik más típusú (pl. pszichiátriai) segítségre szorulnak. A tréningmódszer további előnye lenne, hogy összetartó, egymást ismerő csoportokat hozhatna létre azokon az egyetemeken is, ahol az évfolyamokat nem osztják fel kisebb egységekre.

A közösségfejlesztés a rövid távú megelőzést is elősegítheti, mivel hatékonyabbá teszi a kommunikációt a csoporton belül és azon kívül is. Ezáltal biztosíthatja a jól működő alapot az egyetemi jelzőrendszerhez, amelynek kidolgozása és fejlesztése elengedhetetlen ahhoz, hogy az elégtelen megküzdési stratégiákkal rendelkező hallgatók adekvát segítséget kapjanak. Természetesen e rendszer részei az oktatók is, akik kerülhetnek olyan helyzetbe, hogy a hallgatók megosztanak velük személyes jellegű problémákat vagy ők maguk veszik észre, hogy az egyik hallgatójuknak gondjai vannak. Ezekben a helyzetekben az oktatóknak több tényezőt kell szem előtt tartania:

- Fontos, hogy *komolyan vegye* a hallgató (vagy a társak) jelzését, és mindenképpen *reagáljon* rá abban az esetben is, ha a megkeresés nem személyes formában történik, hanem írásban.
- *Mérlegelnie kell, hogy a problémakör nem lépi-e túl a kompetenciahatárait.* A szituációtól függően többféle forgatókönyv lehetséges:
 - Számos esetben elég, ha a tanár empatikusan meghallgatja a diákot, és *kielégíti annak akut ventillációs igényét*, amelynek hatására a hallgató megkönnyebbül.
 - Előfordulhatnak azonban olyan helyzetek is, amikor *szakember segítségére van szükség*. Lényeges, hogy kidolgozásra kerüljön egy cselekvési terv, amely az oktatónak világos útmutatást ad, hogy ilyen esetekben mi a teendője.⁶ Ha az egyetemen létezik *mentálhigiénés központ*, amelynek szolgáltatásai között egyéni pszichológiai tanácsadás, terápia is szerepel, és a hallgató nyitott erre a lehetőségre, *továbbirányítható* ide.
 - Természetesen vannak *mérlegelést nem tűrő esetek*, amikor a hallgató *közvetlen veszélyeztető magatartást* tanúsít.⁷ Ilyenkor a helyzettől függően a mentőket és/vagy a rendőrséget kell értesíteni.
 - A legnehezebb arra az esetre útmutatást adni, *amikor a hallgató olyan magatartást mutat, amely felveti a lehetőségét, hogy ön- vagy közveszélyeztetővé válhat* vagy felmerül a gyanú, hogy *bántalmazás áldozata lett, esetleg ő maga bántalmazó*, azonban nem állnak rendelkezésre olyan egyértelmű adatok, amelyek az oktatót felhatalmaznák arra, hogy külső szervektől kérjen segítséget. E helyzetek hatékony kezelését előmozdíthatná egy *egyetemi krízisteam* felállítása, amelyben többek között segítő szakemberek (pszichológus, pszichiáter, szociális munkás stb.) működnének közre. Az oktató referálhatná a krízisszakembereknek, ha a kompetenciáját meghaladó problémát észlel, akik *a személyiségi jogok tiszteletben tartásával és a titoktartás követelményét betartva* kiegészítő adatok begyűjtése után *mérlegelnék a helyzetet*, és eldöntenék, hogy kinek a felelősségi körébe tartoznak a további lépések. A krízisteam a hallgató segítségével az oktató feszültségeinek oldására is alkalmas közeg lenne, ezáltal az ő mentális egészségét is védené.

⁶ Zeller Judit: Lehetnek-e az oktatók mentálhigiénés kapuőrök? (nem publikált tanulmány) 5. o.

⁷ Dósa Ágnes: Kötelező intézeti gyógykezelés. In: Igazságügyi pszichiátria. (Szerk: Kuncz Elemér) Medicina, Budapest, 2011. 32. o.

A rendszer sikeres működtetéséhez szükség van a hallgatók mellett az *oktatók érzékenyítésére* is, amely megvalósulhatna elméleti és gyakorlati képzés formájában.

A rövid távú megelőzési lehetőségeknél is azt kell tehát szem előtt tartani, hogy nem speciálisan az ámokfutások megelőzésére kell koncentrálni, hanem minden felmerülő komoly pszichés problémára.

Természetesen foglalkozni kell a felsőoktatási intézményekben is azzal a lehetőséggel, hogy mit lehet tenni *vészhelyzet esetén*. Akárcsak az általános és középiskolákban, ajánlott kidolgozni egy *krízistervet*. Az egyetemeken, főiskolákon ki lehet használni azt a helyzetet is, hogy a felnőtt diákok gyakorlatilag mindegyike rendelkezik mobiltelefonnal, amelynek a számát központilag számon tartják. Így akár arra is lehetőség van, hogy a hallgatók vészhelyzet esetén körüzenetet kapjanak arról, hogy mi a teendőjük. Sőt akár olyan alkalmazás is fejlesztésre kerülhet, amely letölthető, és tartalmazza az mindenkori vészhelyzetek esetén követendő tervet.

Az értekezésemben foglaltak talán azt az érzést kelthetik az olvasóban, hogy szinte megoldhatatlan feladat a megelőzés, mert soha nem leszünk képesek az iskolai ámokfutáshoz vezető minden tényezőt befolyásunk alá vonni. Ez kétségtelen, azonban meg is fordíthatjuk a gondolatot, és bízhatunk abban, hogy csak a tényezők szerencsétlen együttállása esetén jut el az adott személy az ámokfutásig – ezt bizonyítja az esetek alacsony száma –, és elképzelhető, hogy már egy faktor kiiktatása elegendő ahhoz, hogy a tragédia ne történjen meg. Sokszor azonban ezt az egy apró jelet vagy hibát nehéz észrevenni, ezért mindig óvatosságra, higgadságra és önreflexióra kell törekedni.

AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉBEN SZÜLETETT PUBLIKÁCIÓK

1. Gewaltdarstellungen in den Medien und ihre Wirkungen auf die Aggressionsbereitschaft. In: *Emlékkönyv Losonczy István professzor halálának 25. évfordulójára*. (Szerk: Köhalmi László – Gál István) PTE-ÁJK, Pécs, 2005. 213-221. o.
2. A pszichopátia jellemzői és jogi aspektusai. In: *Tiszteletkötet Földvári József professzor 80. születésnapjára*. (Szerk: Hornyák Szabolcs – Gál István) PTE-ÁJK, Pécs, 2006. 201-211. o.
3. A kóros elmeállapot szabályozásával kapcsolatos egyes problémák. *Rendészeti Szemle* 2007/7-8. 159-164. o.
4. A XXI. század kriminológiája. In: *85 éve Pécssett. Ünnepi tudományos ülés a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának 85. évfordulója alkalmából*. (Szerk: Kulcsár Gabriella) PTE-ÁJK, Pécs, 2009. 127-136. o.
5. Kerekasztal-beszélgetés az ámokfutás jelenségéről. *Ügyészek Lapja* 2010/5. (Társszerző: Kövér András) 35-43. o.
6. Megelőzhető-e az iskolai ámokfutások? *Belügyi Szemle* 2011/6. 50-61. o.
7. Opportunities for Preventing Rampage School Shootings from Aspects of Criminalistics and Criminology. In: *Pleadings. Celebration Volume of Professor Tremmel Flórián's 70th Birthday*. (Szerk: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor) *Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata* 148. 2011. 179-188. o.
8. Punitiveness and fear of crime in Hungary in the past 30 years. *Essays of Faculty of Law University of Pécs Yearbook*. *Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata* 150. 2012. 147-166. o.
9. Iskolai erőszak. In: *Bevezetés a bünyogi tudományokba*. (Szerk: Korinek László – Köhalmi László – Kulcsár Gabriella) PTE-ÁJK, 2014 (Megjelenés alatt)
10. Iskolai ámokfutások és hírközlés – kölcsönhatások és összefüggések. *Jura* 2014/1. (Megjelenés alatt)
11. Kerekasztal-beszélgetés az iskolai erőszakról. *Ügyészek Lapja* 2014/2. (Megjelenés alatt)